

УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ОРГАНІЗАЦІЇ Й УПРАВЛІННІ НАЦІОНАЛЬНОЮ ОСВІТОЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ

У статті здійснено порівняння нормативно-правових передумов залучення громадськості до організації й управління освітою в Польщі та Україні. З'ясовуються першопричини низької активності, незацікавленості українців у змінах, що відбуваються в системі освіти, зокрема і в управлінні нею.

Десятки років Україна й Польща належали до країн соціалістичного табору. Утворення двох незалежних демократичних держав дало можливість обом країнам розпочати інтегрування до європейського простору, співпрацю та обмін досвідом реформ, спрямованих на демократизацію суспільства. Спільною метою України й Польщі є вступ до Європейського Союзу. Досягнення цієї мети вимагає проведення ряду змін у законодавстві, зокрема й у тому, що стосується системи освіти.

З 1998 р. у Польщі розпочалося реформування як структури шкільної освіти, програм навчання, так і приведення кваліфікації вчителів і стилю роботи закладів освіти у відповідність до європейських стандартів. Можна відзначити кілька етапів удосконалення системи освіти в Польщі, яка розпочалася з перегляду Закону про систему освіти («Ustaw o szystemie oswiaty») у серпні 1998 р. у зв'язку з проведенням реформи самоврядування та широких консультацій з приводу реформи освітньої системи (вересень 1998 р.) [5]. Проект реформи системи освіти був опублікований у так званій жовтій книжечці («zwoitej ksiazeczce») і презентований громадськості на конференції у Познані (1998 р.). Трохи згодом з'явилася розширена версія документа - «Реформа системи освіти», відома більше під назвою «оранжева книжечка» («pomaranczowa ksiazeczka»). Проект реформ разом з іншими інформаційними матеріалами був розісланий до всіх освітніх закладів Польщі для проведення громадських консультацій. Упродовж травня - вересня 1998 року до Міністерства національної освіти Польщі (Ministerstwo edukacji narodowej) надійшло близько 2 тисяч пропозицій і рекомендацій щодо проекту реформи [3, 4]. Проект реформи обговорювався на зустрічах представників освітніх осередків, на конференціях з питань планування реформи. У результаті до тексту документа було внесено багато змін і доповнень.

Аби поінформувати громадськість про намічені зміни в освіті, у 1998 р. Міністерство націо-

нальної освіти Польщі започаткувало видання серії так званих зошитів - «Бібліотечка реформи» («Biblioteczka reformy»). Перший номер серії під назвою «Міністерство національної освіти про реформу» («Ministerstwo edukacji narodowej o reformie»), в якому викладено стан справ у формуванні освіти, призначений для широкого кола читачів - працівників освіти, представників територіального самоврядування, батьків, освіти чийх дітей торкається реформа [4, 57].

Отже, від самого початку реформ польській громадськості було надано базову інформацію про зміни, які плануються у навчальному процесі.

У лютому 2000 р. було видано вже 20-й «зошит» «Бібліотечки реформи» - «Міністерство національної освіти про реформу після двох років» («Ministerstwo edukacji narodowej o reformie po dwuch latach»), де подано інформацію про проведення реформи, перелік директорів і заступників директорів структурних підрозділів Міністерства національної освіти Польщі, інформацію про координаційний колектив (Zespol Koordynacyjny) зі справ реформи освіти у Міністерстві національної освіти та його склад, зауваження й роздуми щодо здійснених змін.

Міністерство національної освіти Польщі намагається підтримувати контакти з громадськістю - пов'язаними з освітою товариствами й профспілками, органами самоврядування, політичними угрупованнями, відповідними парламентськими комісіями. Представники цих громад та інституцій, а також канцелярії Президента входять до складу Консультаційної ради (Rady Konsultacyjnej) зі справ реформи при Міністерстві національної освіти.

Високий рівень поінформованості сприяє тому, що громадськість, цікавлячись подіями у системі освіти, вступає в дискусії, подає пропозиції до проектів її реформування, активно включається в організацію навчання й управління ним. На відміну від Польщі, в Україні поінформованими у питаннях реформи освіти є переважно

працівники освітньої адміністрації та почасти педагоги. Громадськість, особливо батьки учнів, самі учні й студенти, не завжди мають можливість ознайомитися з тими змінами, що плануються в освітньому процесі.

Закон про систему освіти Республіки Польща [6] містить окремий розділ під назвою «Громадські органи у системі освіти» («Spoteczne organy w systemic oswiaty»). До таких органів належать Державна рада освіти (Krajowa Rada Oswiatowa), освітня рада (rada oswiatowa), ради шкіл та інших закладів освіти (rady szkol i placowek), ради батьків (rada rodzicow), учнівське самоврядування (samorza_d uczniowski).

При Міністерстві національної освіти Польщі діє Державна рада освіти, створена міністром на пропозицію воеводських освітніх рад, представники яких, поряд з представниками центральних структур профспілок вчителів, входять до її складу. Головним завданням Державної ради освіти є опрацювання й представлення міністрові національної освіти пропозицій зі здійснення національної освітньої політики. Державна рада освіти має право розробляти проект бюджетного закону й висувати його на розгляд комісії сейму й сенату; розробляти концепції навчальних програм; ініціювати ухвалення законодавчих актів, що стосуються освіти; звертатися з відповідними пропозиціями до центральних органів урядової адміністрації.

Органи територіального самоврядування можуть формувати відповідні освітні ради. Склад і спосіб їх формування, а також регламент роботи і повноваження визначає орган територіального самоврядування. Рада вивчає потреби населення території в освіті, формулює пропозиції їх задоволення, розробляє рекомендації до місцевого бюджету з питань видатків на освіту та розбудови мережі громадських шкіл і навчальних закладів, ініціює проекти рішень місцевих органів влади щодо відповідних питань.

Ради шкіл і навчальних закладів складаються з однакової кількості вчителів, батьків та учнів, обраних відповідними громадами. Рада школи має складатися щонайменше з шести осіб, її завдання полягає у розв'язанні внутрішніх проблем школи, ухваленні її статуту, наданні пропозиції і рекомендації щодо річного бюджету школи. Члени ради мають можливість виступати з пропозиціями щодо вивчення й оцінювання діяльності школи, її директора або іншого вчителя; розглядати план роботи школи; подавати проекти інновацій і педагогічних експериментів; висувати пропозиції до директора, педагогічної ради,

освітньої ради воеводства, що стосуються, зокрема, організації обов'язкових та позакласних занять тощо.

У школі й навчальному закладі може діяти батьківська рада, що представляє інтереси батьків учнів. Засади створення такої ради ухвалює громада батьків учнів даної школи. Батьківська рада може виступати з пропозиціями й рішеннями, що стосуються всіх справ школи, направляючи їх до ради школи, педагогічної ради та директора.

Ще одним громадським органом, який може діяти у школі, є учнівське самоврядування. Засади обрання й діяльності органів учнівського самоврядування, що представляють інтереси громади учнів, окреслені в регламенті, який ухвалюється громадою учнів шляхом загального рівного й таємного голосування. Учнівське самоврядування може подавати раді школи, педагогічній раді або директору пропозиції та рішення в усіх справах школи, зокрема тих, що стосуються дотримання основних прав учнів, таких як право ознайомлення з програмою навчання, її змістом, цілями, вимогами; право участі в організації шкільного життя, що уможливує досягнення оптимальної пропорції між шкільними обов'язками та задоволенням інтересів учнів; право видавати й редагувати шкільну газету; право організовувати культурні, освітні, спортивні, розважальні заходи відповідно до власних потреб і можливостей, узгоджуючи їх з дирекцією; право вибирати вчителя, який виконуватиме роль опікуна самоврядування.

Закон про систему освіти передбачає діяльність у школі товариств і організацій (за винятком політичних), статутним завданням яких є виховна діяльність або розширення і збагачення дидактичної та опікунської діяльності школи. Згоду на діяльність таких осередків надає директор школи, але тільки після отримання позитивного рішення ради школи.

Усі названі громадські організації пов'язані між собою. Учнівське самоврядування співпрацює з радою школи, до якої входять представники учнівства, з радою батьків, педагогічною радою та директором школи. Тобто свої рішення й пропозиції учнівське самоврядування має право подавати саме їм. Рада батьків, у свою чергу, співпрацює з радою школи, де є представники батьківства, з педагогічною радою та директором школи. Рада школи (що, нагадаймо, складається з рівного числа батьків, учнів і вчителів школи) розв'язує питання не лише на рівні школи, а й має право звертатися зі своїми пропозиціями та

рішеннями як до керівних органів школи, так і до освітньої ради органу територіального самоврядування.

Демократизація управління освітою в суспільстві характеризується підвищенням ролі громадськості в цих процесах. Закон України «Про освіту» [2], на жаль, не тільки не містить окремого розділу про громадські органи в системі освіти, у ньому навіть відсутня належна інформація про такі органи. Виникають запитання про межі й критерії участі громадськості в організації та управлінні освітою, її співпрацю з органами освітньої адміністрації, встановлення й дотримання рівноваги між обсягом повноважень та відповідальністю учасників процесу управління освітою.

В Україні з державними органами управління освітою співпрацюють органи місцевого та громадського самоврядування. На рівні вищих, професійно-технічних та загальноосвітніх середніх навчальних закладів можуть бути створені й діяти первинні осередки громадян (учнів, студентів, працівників освіти), такі як вищий колегіальний орган громадського самоврядування вищого навчального закладу, орган громадського самоврядування факультету, учнівське самоврядування. Органи місцевого самоврядування беруть участь в управлінні освітою, здійснюють державну політику в галузі освіти, зокрема встановлюють обсяги бюджетного фінансування закладів освіти, установ, організацій системи освіти, що є комунальною власністю; забезпечують фінансування витрат на їх утримання, розвиток мережі закладів освіти та установ, організацій системи освіти, зміцнення їх матеріальної бази, господарське обслуговування тощо.

Органами громадського самоврядування в освіті є загальні збори (конференція) колективу закладу освіти; районна, міська, обласна конференція педагогічних працівників; з'їзд працівників освіти Автономної Республіки Крим; Всеукраїнський з'їзд працівників освіти. Ці органи можуть об'єднувати учасників навчально-виховного процесу, спеціалістів певного професійного спрямування. Повноваження органів громадського самоврядування визначає в межах

чинного законодавства Міністерство освіти і науки України за участю представників профспілок, всеукраїнських педагогічних (освітніх) об'єднань. Вони «вносять пропозиції щодо формування державної політики в галузі освіти, вирішують у межах своїх повноважень питання навчально-виховної, науково-дослідної, методичної, економічної і фінансово-господарської діяльності закладів освіти» [2].

У Законі України «Про освіту» визначено, що учні, студенти та працівники освіти можуть створювати у закладах освіти первинні осередки об'єднань громадян, обирати й бути обраними до органів громадського самоврядування. Вихованці, учні, студенти, курсанти, слухачі, стажисти, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти відповідно мають право на особисту або через своїх представників участь у громадському самоврядуванні, в обговоренні, вирішенні питань удосконалення навчально-виховного процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, побуту тощо. Батьки учнів також мають право обирати і бути обраними до органів громадського самоврядування закладів освіти. Але Закон не визначає склад і умови створення названих громадських органів, засади виборів, їх завдання. Найбільш повно про громадське самоврядування сказано у Законі України «Про вищу освіту» [1], ухваленому в 2003 році. Тут зазначається, що органи громадського самоврядування та органи місцевого самоврядування співпрацюють з державними органами управління освітою, але як саме підпорядковані чи взаємопов'язані між собою решта громадських об'єднань, тут чітко не визначено.

Отже, законодавча база функціонування освіти в Україні не передбачає залучення широких кіл громадськості до участі в управлінні освітою, як це має місце у розвиненому демократичному суспільстві. На прикладі Польщі бачимо, що громадськість мусить мати певні повноваження, володіти необхідною інформацією, щоб бути готовою до ефективної участі та співпраці з державною адміністрацією в організації та управлінні освітою, бути активним учасником освітніх реформ у країні.

1. Закон України «Про вищу освіту» // «Верховна Рада України». Том 2.- Законодавча база (за станом на 1 вересня 2003 р.).— Управління комп'ютеризованих систем апарату Верховної Ради України.
2. Закон України «Про освіту» // «Верховна Рада України». Том 1.- Законодавча база (за станом на 1 вересня 2003 р.). - Управління комп'ютеризованих систем апарату Верховної Ради України.

3. Biblioteczka reformy. Ministerstwo edukacji narodowej o reformie.- № 1.- Warszawa.- 1998- 39 s.
4. Biblioteczka reformy. Ministerstwo edukacji narodowej o reformie po dwoch latach.- № 20.- Warszawa.- 2000.- 64 s.
5. Reforma oswiaty - kalendarium wdrazenia reformy // <http://kprm.gov.pl/reformy/kalendar.htm>.
6. Ustawa o systemic oswiaty // <http://www.mcn.waw.pl>.

Y. Hrechka

**THE PARTICIPATION OF COMMUNITY
IN ORGANIZATION AND MANAGEMENT OF THE NATIONAL
EDUCATIONAL SYSTEM IN UKRAINE AND POLAND**

In the article we compare the normative and legal bases of functioning of Polish and Ukrainian systems of education. This deals with training and attracting of community for organization and management of education. Therefore we could see one of the reasons of poor activity and absence of our citizens' interest in changes in Ukrainian system of education and its management.